

Parental Control and Warmth in Relation to Children's

Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Czech Republic

Citation | Jandáč, T., Richterová, L., Šťastná, L. (2019). Rodičovská kontrola a vřelost ve vztahu k pití alkoholu dětmi. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 2(1), 48–54.

Background | Foreign studies report relationships between parental control and parental warmth on the one hand and alcohol abuse among children and adolescents on the other hand. Studies imply that higher levels of maternal warmth and stronger paternal control are associated with lower levels of alcohol abuse among children and adolescents. **Aims** | Research is needed to reveal the relationship between parental control and parental warmth and alcohol abuse among children/adolescents. The study explores gender-specific differences in the effects of maternal and paternal control and warmth. **Methods** | Research data was obtained by using the Czech version of the European Family Empowerment Questionnaire. Logistic regression was used for the statistical analysis. **Sample** | There were 2,571 participants. Following the exclusion of incomplete questionnaires, the final sample comprised 1,697

questionnaires. **Results** | Paternal control seems to have a greater association with a lower prevalence of alcohol abuse among children (an 18.8% lower likelihood of lifetime alcohol use). Maternal control seems to have a smaller association with a lower prevalence of alcohol abuse among children (a 17.2% lower likelihood of lifetime alcohol use). Maternal warmth shows a greater association with a lower prevalence of alcohol abuse among children (a 60% lower likelihood of lifetime alcohol use). Paternal warmth shows a smaller association with a lower prevalence of alcohol abuse among children (a 26% lower likelihood of lifetime alcohol use). **Conclusions** | In the next round of the Unplugged programme, it may be useful to conduct a follow-up study of parental control and warmth using matched parental questionnaires. The results of the study could be utilised by prevention practitioners and

Keywords | Alcohol – Parental control – Parental warmth – Unplugged – Prevention of risky behaviour

Submitted | 4 December 2018

Accepted | 12 February 2019

Grant affiliation | This article was supported by the institutional support programme Progres No. Q06/LF1.

Correspondence address | Tomáš Jandáč, Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University

tomas.jandac@gmail.com

Rodičovská kontrola a vřelost ve vztahu k pití alkoholu

Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Citace | Jandáč, T., Richterová, L., Šťastná, L. (2019). Rodičovská kontrola a vřelost ve vztahu k pití alkoholu dětmi. Adiktol. prevent. léčeb. praxi, 2(1), 48–54.

Východiska | Výzkumy popisují vztah mezi rodičovskou kontrolou, vřelostí a prevalencí pití alkoholu u dětí a adolescentů. Rozdíl je také v tom, od kterého rodiče projevy kontroly a vřelosti pocházejí. Studie naznačují, že mateřská vyšší vřelost a otcovská vyšší kontrola je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí a adolescentů. Cíle | Cílem práce je zjistit, zda a jak těsný je vztah mezi rodičovskou kontrolou a vřelostí a prevalencí pití alkoholu u dětí v šestých třídách. Studie se zabývá zvláště mateřským a otcovským působením na děti. Metody | Standardizovaný dotazník vyplňovaly děti za přítomnosti administrátorů dotazníku. Data byla vyhodnocována statistickou metodou nelineárního odhadu logistickou regresní analýzou. Soubor | Dotazník vyplnilo 2571 dětí, k výpočtům po vyřazení neúplných dotazníků bylo použito 1697. Výsledky | Pokud byla kontrola ze strany otce vnímaná dětmi

v maximální možné míře, pravděpodobnost, že dítě mělo zkušenost s napitím alkoholu, byla nižší o 18,8 %. Pokud byla kontrola ze strany matky, pravděpodobnost byla nižší o 17,2 %. Pokud byla vřelost ze strany matky vnímaná dětmi v maximální míře, pravděpodobnost, že dítě ve svém životě užilo alkohol, byla o 60 % nižší. Pokud byla vřelost ze strany otce, tato pravděpodobnost byla o 26 % nižší. Závěr | V příštím běhu sběru dat by bylo vhodné provést navazující výzkum na rodičovskou kontrolu a vřelost se spárovanými rodičovskými dotazníky. Závěry studie by mohly být podkladem pro lektory primární prevence a další odborníky.

Klíčová slova | Alkohol – Rodičovská kontrola – Rodičovská vřelost – Unplugged – Prevence rizikového chování

Došlo do redakce | 4. prosince 2018

Přijato k tisku | 12. února 2019

Grantová podpora | Tento článek byl podpořen institucionálním programem podpory Progres č. Q06/LF1.

Korespondenční adresa | Mgr. Tomáš Jandáč, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

tomas.jandac@gmail.com

1 ÚVOD

Cílem práce je zjistit rozdíly v rodičovské vřelosti a kontroly ze strany matky a otce a jejich vztahu k pití alkoholu. Přestože nejnovější studie přináší informace o snižování konzumace alkoholu mladistvými, patří Česká republika ke státům Evropy s vysokou prevalencí pití alkoholu mezi dětmi (Inchley et al., 2016). Práce se zabývá rodičovskou vřelostí a rodičovskou kontrolou a jejich vztahem k prevalenci pití alkoholu u dětí v 6. třídách na základních školách a u dětí ve 2. ročnících na víceletých gymnáziích v České republice. Tyto děti byly zapojeny do primárněpreventivního programu Unplugged.

Užívání návykových látek v adolescentním věku spadá do tématu zdravého životního stylu mladých lidí. Mezi nejrozšířenější návykové látky mezi dospívajícími patří alkohol ve svých nízkoprocentních podobách. Nejčastější iniciační formou alkoholu je pivo, víno a alkoholické limonády – alcopops (Inchley et al., 2016). Užívání alkoholu v dospívání je ovlivněno mnoha různými faktory, mezi nimiž patří sociální determinanty k těm důležitým. Sociální determinanty mladých lidí se rozumějí interakce v rodině, vztahy se spolužáky, školní prostředí, sousedství. Porozumění, jakou roli tyto společenské vlivy hrají jako protektivní a rizikové faktory, může pomoci k pojmenování příčin zdravotních nerovností (Currie, 2012).

Podle mezinárodní studie ESPAD, pro niž se v roce 2015 sbírala data ve 35 evropských zemích, došlo ve srovnání s rokem 2011 k výraznému poklesu konzumace alkoholu u 16letých dětí, jimiž se tento projekt zabývá. V posledních letech narůstá průměrný věk první konzumace alkoholu. Alkohol pilo v životě 95,8 % 16letých. S takovým výsledkem zaujímá Česká republika první příčku celoživotní prevalence mezi všemi zúčastněnými zeměmi. Celkem 45,2 % respondentů přiznalo opakovanou konzumaci a pravidelnou konzumaci piva uvádělo 15 %. Pití nadměrných dávek alkoholu (více jak 5 sklenic) v posledních 30 dnech uvedlo 41,9 %, opakované pití těchto dávek 3krát a častěji v posledních 30 dnech uvedlo 12,1 % respondentů. V posledních 12 měsících udávalo zkušenost s opilostí 39,1 % studentů, v posledních 30 dnech 14,6 % (Mravčík et al., 2016). Přestože nás výše uvedené studie seznamují s pozitivními trendy v užívání návykových látek u dětí, přesto české děti zaujímají přední místa prevalence studii a jejich čísla jsou nadále velmi vysoká.

Podle studie HBSC, která vychází pod taktovkou Světové zdravotnické organizace, pily české děti ve věku 11 let nějaký alkohol v posledním týdnu ve skupině chlapců v 5 % případů a ve skupině děvčat v 4 % případů. Ve 13 letech pili chlapci alkohol alespoň jednou týdně v 9 % případů a děvčata v 5 % případů. Výzkumníci se dětí také ptali na jejich první opilost. 12 % chlapců a 9 % děvčat přiznalo, že svou první opilost zažilo ve věku 13 let a nižším než 13 let. S tímto výsledkem se tak řadíme na 9. příčku z více jak 40 zemí, kde se studie zpracovávala (Inchley et al., 2016).

2 RODIČOVSKÁ KONTROLA A UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU DĚTMI

Užívání alkoholu se celkem nepřekvapivě po dobu dospívání zvyšuje. Ukazuje se, že rodinné faktory, resp. rodičovská kontrola jako

jeden z nich, ovlivňují toto zvyšování v průběhu adolescence. Přílišná kontrola a naopak laxní kontrola je spojena s vyšším rizikem užívání alkoholu v dospívání. Vyšší míra dohledu nad potomky byla spojena s menší pravděpodobností užívání alkoholu (Barnes et al., 2000). Jacksonová (2002) ve své práci uvádí, že adolescenti, kteří neuznávali autoritu svých rodičů, přiznávali také užívání alkoholu téměř 4x častěji než ti, kteří uznávali autoritu svých rodičů za legitimní. Mezi holandskými adolescenty byla zpracována studie zabývající se pravidly specificky zaměřenými na alkohol. Přísnější pravidla týkající se užívání alkoholu souvisela s nižším užíváním alkoholu v dospívání (Van Zundert et al., 2006). Maresová (2012) ve své práci dochází k tomu, že kontrola a jasně daná pravidla týkající se alkoholu jsou důležitá k rozvoji zdrženlivého chování k pití alkoholu dětí a adolescentů. Toto chování přetrvává i v rané dospělosti, i přestože adolescenti stárnou a stávají se svobodnějšími vůči svým rodičům, zažitá pravidla vytvářejí rozdíly v konzumaci alkoholu mezi mladými dospělými. Přehledová studie Miovského a Čablové (2013) přináší shrnutí rizikových faktorů ve výchově. Mezi nejčastěji citované rizikové faktory patří nedostatek emočních vazeb a špatné vztahy v rodině, nízká sociální opora, rodičovská kontrola, rodinné konflikty, nedostatek vazby a péče ze strany rodičů, pečovateli, nedůsledný přístup, neefektivní rodičovství a přítomnost pečovatele, který sám bere drogy.

2.1 Rodičovská vřelost a užívání alkoholu dětmi

Emoční vazba, připoutání, vřelost je definována jako pocit blízkosti, intimity k jednomu z rodičů, odráží se v dohledu, komunikaci a v zapojení do rodinných záležitostí. Opakovaně je vědci zkoumána souvislost vazby a užívání alkoholu v dospívání. Předpokládá se, že silná vazba slouží jako protektivní faktor před pitím alkoholu v adolescenci (Kuendig, Kuntsche, 2006). Zhang (2006) ve své studii uvádí, že síla vazby může jako protektivní faktor minimalizovat následky rizikového faktoru v podobě těžkého pití rodičů. Na druhou stranu Van Der Vorst (2006) ve své studii zmiňuje, že některé výsledky mluví o opaku a vazba s nadměrným pitím alkoholu nemá souvislost. Brooková (2001) ve své studii došla k závěru, že mateřská i otcovská vazba, do kterých započítává rodičovskou podporu, identifikaci s rodičem a nekonfliktní vztah, doslova izoluje adolescenty od užívání návykových látek. Calafat (2014) uvádí jako nejvýhodnější rodičovské styly pro prevenci před užíváním návykových látek ty styly, které obsahují rodičovskou vřelost, a nezáleží na výskytu přísnosti, kontroly ze strany rodičů. Naopak styly, kde nebyla detekována vřelost, vyšly jako prevence před užíváním jako nejhorší rodičovské styly. Stickley (2013), který ve výzkumu zkoumal vztah mezi rodičovskou vřelostí, rodičovskou kontrolou a pitím alkoholu adolescentů, ve výsledcích diskutuje, že jen rodičovská vřelost měla signifikantní vztah s pitím alkoholu. Dívky, které měly největší pocit vřelosti ze strany rodičů, nejméně nárazově pily větší množství alkoholu. White (2000) ve výsledcích udává, že ženy, které se ocitly ve skupině nejvíce pijících, udávaly také nejnížší stupeň vřelosti, zatímco ženy, které začaly s pitím v nejvyšším věku, a ochutnávání alkoholu přišlo ve starším věku, v dotaznicích označovaly nejvyšší stupně vřelosti svých rodičů.

2.2 Gender aspekty ve výchově

Na problematiku vřelosti a rodičovské kontroly je možné se zaměřit také z hlediska genderového. Genderové role jsou dány nejen biologicky – jiným zráním nervového systému, zráním CNS, fyzickou vybaveností, hormonální specifitou – ale jsou podtrženy ještě společensky. Chlapci i muži mají jiný přístup v chování ke zdraví než ženy, dívky. Mezi základní rizikové znaky maskulinity patří těžké pití, u žen je to úbytek na váze (Currie et al., 2012). Jiná očekávání jsou ve výchově a v přístupu k dětem u matek a jiná u otců. Matky bývají s potomky interaktivní, objevuje se vzájemné působení, očekává se, že budou chápat, naslouchající, nesoudící, důvěryhodné, matkám se přičítá emocionální podpora rodiny (White, 1994). Svě pocity a trable potomci častěji sdílejí s matkami. Rozdíly v přístupu chlapců a dívek ke svým matkám nejsou signifikantní, mezi nejpostiženější děti rizikovým chováním patří dívky z chudších rodin, které měly špatné vztahy se svými matkami (Currie et al., 2012). Role otce je méně intimní, interakce přispívá spíše k rozvoji zručnosti a jiných dovedností. Dobrá vazba k otci u dívek však přispívá k pocitu životního zadostiučinění, ve spokojenosti s vlastním tělem. Dobrý vztah otců a dcer také koresponduje s dobrými vztahy k budoucím mužům těchto dívek. Vazba otců a chlapců snižuje agresivní a násilné chování chlapců. Rozdíly jsou také ve vztazích dívek a chlapců ke svým otcům. Chlapci a nižší věkové skupiny mají k otcům blíže, dívky a zvláště starší jsou si se svými otci vzdálenější (Currie et al., 2012).

2.3 Cíle

Před samotným výzkumem byly stanoveny čtyři cíle. 1) Zjistit, jak těsný je vztah mezi rodičovskou vřelostí a prevalencí pití alkoholu u dětí. 2) Zjistit, zdali existují rozdíly mezi vřelostí ze strany matky a otce ve vztahu k prevalenci pití alkoholu u dětí. 3) Zjistit, jak těsný je vztah mezi rodičovskou kontrolou a prevalencí pití alkoholu u dětí. 4) Zjistit, zdali existuje rozdíl mezi rodičovskou kontrolou ze strany matky a otce ve vztahu k prevalenci pití alkoholu u dětí.

Následně byly stanoveny následující hypotézy. 1) Rodičovská vřelost má signifikantní vztah s pitím alkoholu u dětí. 2) Vyšší míra vřelosti ze strany matky je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí. 3) Rodičovská kontrola má signifikantní vztah s pitím alkoholu u dětí. 4) Vyšší míra kontroly ze strany otce je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí.

3 METODY VÝZKUMU

3.1 Sběr dat

Data byla získána dotazníkovým šetřením z první vlny sběru dat v rámci projektu Unplugged. Celý projekt probíhal pod vedením doc. Gabrhelíka. První vlna byla realizována na všech vybraných školách na začátku školního roku (září, říjen, listopad 2013/2014). Dotazník vyplňovali všichni žáci šestých tříd a nižších stupňů gymnázií na vybraných školách, a to za předpokladu, že dostali od rodičů informovaný souhlas k účasti na studii. Pro potřeby výzkumu Unplugged byl použit dotazník Česká adaptovaná verze dotazníku European Family Empowerment – verze pro děti a verze pro rodiče (Calafat, 2014).

Rodičovská kontrola byla v dotazníku vyplňovaném dětmi sledována 13 otázkami v mateřské části a 13 otázkami v otcovské části. V dotazníku bylo možné za matku nebo otce pokládat i nevlastní matku a nevlastního otce. Otázky, přesněji řečeno výroky, zněly – Má matka/můj otec: se stará o to, abych přesně věděl/a, co smím a nesmím dělat (1), mi říká, kdy přesně mám být doma, když jdu ven (2), mi vždy říká, jak se mám chovat (3), uznává hodně pravidel a trvá na jejich dodržování (4), mi dává tolik svobody, kolik já chci (5), mi přesně říká, jak mám dělat svou práci (6), nechá mě jít, kam chci, aniž bych se musel/a ptát (7), klade důraz na to, abych udělal/a přesně to, co jsem řekl/a (8), nechává mě jít ven, kdykoliv chci (9), rád/a by mi říkal/a, co mám neustále dělat (10), mi dává práci a nedovolí mi dělat cokoliv jiného, než to mám hotové (11), mě nechává dělat to, co chci (12), chce mít pod kontrolou vše, co dělám (13). Participanti odpovídali výběrem z daných možností – nemám, neplatí vůbec, zřídka platí, někdy platí, vždy platí. Čím nižší je frekvence vyjádřená v odpovědi (neplatí vůbec, zřídka platí), tím je nižší předpokládaná kontrola ze strany rodiče. Toto uvedené neplatí pro otázky 5, 7, 9 a 12, kdy je škála vypovídající opačně, s čímž se muselo počítat při analyzování dat.

Rodičovská vřelost byla v dotazníku, který participanti vyplňovali, vyjádřena 8 výroky ve zvláštní mateřské a otcovské části. Konkrétně se jednalo o tyto výroky – Má matka/můj otec (stejně jako u rodičovské kontroly i zde bylo možno mít na mysli nevlastní matku a nevlastního otce, se kterým dítě žije): říká o mně pěkné věci (14), mohu jí/mu snadno říkat věci, které jsou pro mě důležité (15), se skutečně zajímá o to, co dělám (16), mi dává pocit, že jí/mu na mně záleží a že mě chce (17), mi dává pocit, že to, co dělám, je důležité (18), se zajímá o to, co si myslím, a rád/a se mnou o tom mluví (19), mi dává najevo, že mě má rád/a (20), se mnou jedná laskavě a vlídně (21). Dotazovaní měli opět k výroku přisoudit jednu z možností z nabízené škály – nemám (1), neplatí vůbec (2), zřídka platí (3), někdy platí (4), vždy platí (5). Z uvedeného vyplývá, že čím vyšší číslo odpovědi, tím je předpokládaná vřelost více pocítována.

3.2 Výběrový soubor a jeho nominace

Základní soubor tvoří všichni žáci základních škol a víceletých gymnázií v České republice, kteří jsou v šesté třídě, v případě osmiletého gymnázia jsou v prvním ročníku. Podle Statistické ročenky školství Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (2014) se v šestých třídách a primách ve školním roce 2013/2014 nacházelo přibližně 92 000 žáků, z toho 83 500 přímo v šestých třídách základních škol. Téměř 49 % celkového počtu tvořily dívky. Při vstupu do nového školního roku bylo 76 % žáků 11 let a 22,5 % bylo 12 let. Pro potřeby výzkumu bude sloužit výběrový soubor, který je sestaven z žáků šestých tříd zapojených do projektu Unplugged (Gabrhelík, 2013). Celkem se jedná o 2 571 žáků. Výběr škol a tedy i žáků proběhl metodou randomizace. Školy byly stratifikovány dle příslušnosti k městské části/regionu a dle velikosti školy. Následně se náhodně přiřazovaly do jedné ze tří skupin (kontrolní, experiment1 – probíhá Unplugged, a experiment2 – probíhá Unplugged a ještě jiný návazný preventivní program). Nakonec bylo randomizací nominováno do studie 70 škol v Praze, v Brně, Brně-venkovu, Tišnovsku a Přerovsku.

3.3 Průběh šetření

Dotazník k projektu Unplugged byl vyplňován online formou a anonymně, kdy se účastníci účastnili jako uživatelé pod kódy. Jeden kód jim byl přiřazen a druhý si sami vytvářeli. Když měli žáci vyplněný autogenerovaný kód, přihlásili se na webovou stránku nejprve pod přiděleným kódem, následně pod autogenerovaným kódem. Poté mohli začít s odpovídáním na první otázku dotazníku. Žáci po každém vyplnění otázky odeslali odpověď přímo na fakultní server.

3.4 Metody analýzy dat

Pro tento výzkum byla vybrána logistická regresní analýza, kdy závisle proměnná nabývala dvou hodnot (závisle proměnná binárního typu). Pokud se specifický jev objevuje (pití alkoholu někdy v životě – celoživotní prevalence), jedná se o hodnotu 1, pokud se tento jev neobjevuje, hodnota je 0. Díky této metodě se může poodkrýt, jak závislejší hodnoty pravděpodobnosti na podmínkách, jež jsou dány hodnotami několika nezávislých proměnných (vnímání dětí rodičovské kontroly a vělosti). Výraz pravděpodobnosti (P) nějakého jevu za podmínek daných hodnotami nezávisle proměnných se nazývá logit. Logit hodnoty P lze vyjádřit jako vážený součet hodnot nezávislých proměnných (Hendl, 2015).

3.5 Etika

Etika výzkumu byla ošetřena informovaným souhlasem dětí i rodičů. V rámci studie nebyly shromažďovány údaje podléhající ochraně osobních údajů podle platné legislativy České republiky, zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. U dětí byla anonymita zajištěna tak, že byly vedeny pod dvojitým kódem. Jeden byl vygenerovaný počítačem, děti si samy otevřely obálku a kód zadaly do počítače. Druhý kód byl autogenerovaný z jednotlivých písmen a každé dítě si ho sestavovalo samo (skládá se ze jména, příjmení, jmen rodinných příslušníků, data narození, barvy očí).

4 VÝSLEDKY

Vyplňování dotazníků se zúčastnilo 2571 dětí základních škol a druhého ročníku víceletých gymnázií. Pro účely našich výpočtů jsme použili vzorek, kam nebyla zařazena data z dotazníků, ve kterých děti postrádaly matku, otce nebo oba dva rodiče (874 dotazníků, 34 %). Zbylo tedy 1697 dotazníků s úplnými rodinami, kde jsme mohli posuzovat genderové rozdíly mezi oběma rodiči v jejich výchově. Kvůli dalším nesrovnalostem ve vyplňování (nezodpovězené otázky týkající se pití alkoholu a věku) bylo vyřazeno

dalších 18 dotazníků (0,7 %). Vzorek tedy měl konečných 1679 účastníků – to je 65,3 % z původního souboru. Dívky se účastnilo 51,6 % (867) a chlapců 48,4 % (812). Věk dotazovaných se pohyboval od 17 let (0,06 %) přes 15 let (0,06 %) do 13 let (1,9 %), nejčastější věk 12 let (49,7 %), druhý nejčastější věk 11 let (48,2 %), až po 10 let (0,06 %), přičemž průměrný věk byl 11,54 let.

Dotazník sleduje celoživotní prevalenci u dotazovaných dětí. Z 1679 pozorovaných dětí 625 (37 %) uvedlo, že nikdy v životě nepilo alkohol, 1054 dětí (63 %) alkohol někdy v životě požílo. Chlapci častěji než dívky přiznali, že alkohol někdy zkusili, respektive že ho zkusili ve svém životě několikrát – chlapci odpověděli kladně v 68,2 % (555), dívky v 57,7 % (499). 515 (30,7 %) dětí uvedlo, že se alkoholu v životě napilo 1–2krát, 241 (14,4 %) se napilo 3–5krát, 189 (11,3 %) dětí 6–9krát, 77 (4,6 %) dětí pilo alkohol 10–19krát, 32 (1,9 %) dětí pilo 20- a vícekrát (Tabulka 1).

Pro výpočet vztahu mezi rodičovskou kontrolou a prevalencí pití alkoholu u dětí bylo využito statistické metody nelineárního odhadu logistické regresní analýzy. Modelována byla pouze jedna regrese, neboť tím byly ošetřeny vlivy napříč proměnnými a výsledky se dají jednoduše porovnat.

Matematicky vyjádřený výpočet zní – rodičovská kontrola ze strany matky je udána jako: $\exp(\text{mylogit}\$coef)\text{-}d\text{eti}\$k_matka\text{-}0.8284433$, rodičovská kontrola ze strany otce jako: $\exp(\text{mylogit}\$coef)\text{-}d\text{eti}\$k_otec\text{-}0.8122590$. Exponované koeficienty interpretujeme: v případě, že matka 100% (podle škály dotazníku) kontroluje své dítě, je pravděpodobnost, že se dítě napilo alkoholu, o 17,2 % nižší, v případě, že otec 100% kontroluje své dítě, je pravděpodobnost, že se dítě napilo alkoholu, o 18,8 % nižší (Tabulka 2).

	Kontrola matky	Kontrola otce	Vřelost matky	Vřelost otce
Pravděpodobnost napití dětí nižší o	17 %	18 %	60 %	26 %

Tabulka 2 | Kontrola a vělost ve vztahu k pravděpodobnosti napití alkoholu dětmi

Pro výpočet vztahu mezi rodičovskou vělostí a prevalencí pití alkoholu u dětí bylo využito stejného postupu jako v předchozím případě. Číselné výsledky byly pro vělost ze strany matky: $\exp(\text{mylogit}\$coef)\text{-}d\text{eti}\$v_matka\text{-}0.3970160$, a ze strany otce: $\exp(\text{mylogit}\$coef)\text{-}d\text{eti}\$v_otec\text{-}0.7388052$. Interpretace tedy zní: V případě, že je matka 100% vělá ke svému dítěti, je pravděpodobnost, že se dítě napilo, o 60 % nižší. V případě, že je otec 100%

Pohlaví	Kolikrát jsi v životě pil alkohol?						Celkem
	Nikdy	1–2krát	3–5krát	6–9krát	10–19krát	20 a vícekrát	
Dívka	22 %	17 %	6 %	5 %	2 %	1 %	53 %
Chlapec	15 %	14 %	8 %	6 %	3 %	1 %	47 %
Celkem	37 %	31 %	14 %	11 %	5 %	2 %	100 %

vřelý ke svému dítěti, je pravděpodobnost, že se dítě napilo, o 26 % nižší (viz tabulka 2).

5 DISKUZE

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké jsou vztahy mezi rodičovskou kontrolou, rodičovskou vřelostí předávanou matkou a otcem a prevalencí pití alkoholu u dětí v 6. třídách základních škol. V tomto výzkumu jsme se zaměřovali na alkohol jako primárně užívanou látku. Alkohol je v České republice látka s kulturní historií, a tak se k ní také přistupuje. Ve společnosti je velice akceptovaná a dostupná takřka v každém věku života. Proto není přehnané zabývat se prevalencí alkoholu u dětí, kterým je průměrně 11,5 let.

Cíle, zdali je vztah mezi rodičovskou kontrolou a prevalencí pití alkoholu u dětí a zda je rozdíl mezi mateřskou a otcovskou kontrolou, byly podpořeny hypotézami, že vztah mezi dvěma proměnnými existuje a vyšší kontrola ze strany otce je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí. Pomocí proměnné rodičovské kontroly jsme byli schopni statisticky odhadnout prevalenci pití alkoholu u dětí – vztah mezi těmito proměnnými existuje. Pokud by byla kontrola ze strany otce 100% (dle škály dotazníku), pravděpodobnost, že by dítě mělo v historii užití alkoholu, byla nižší o 18,8 %. Pokud by taková kontrola byla ze strany matky, je taková pravděpodobnost 17,2 %. Vyšší míra kontroly ze strany otce je tedy spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí. Rozdíl je ovšem nepatrný (1,6 % pravděpodobnosti). Obě hypotézy spojené s rodičovskou kontrolou byly potvrzeny.

Cíle, zdali je vztah mezi rodičovskou vřelostí a prevalencí pití alkoholu u dětí a zda je rozdíl mezi mateřskou a otcovskou vřelostí, byly podepřeny dvěma hypotézami – vztah mezi dvěma jmenovanými proměnnými existuje a vyšší míra vřelosti ze strany matky je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí. Opět jsme pomocí proměnné rodičovské vřelosti byli schopni matematicky odhadnout prevalenci pití alkoholu u dětí. Vztah mezi těmito proměnnými existuje. Pokud by byla vřelost ze strany matky 100% (dle škály dotazníku), pravděpodobnost, že by dítě do doby vyplňování dotazníku někdy užilo alkohol, by byla o 60 % nižší. Pokud by stejná míra vřelosti byla na straně otce, tato pravděpodobnost by byla o 26 %. Vyšší míra vřelosti ze strany matky je tedy spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí. Obě hypotézy byly potvrzeny.

Všechny naše hypotézy pocházely z výsledků, které přinesly zahraniční studie citované v teoretické části práce. Pokud porovnáme úbytek pravděpodobnosti napití u 100% rodičovské kontroly a vřelosti, dojdeme k poznatku, že tento úbytek je znatelně vyšší u rodičovské vřelosti (zejména ze strany matky). Tento fakt koresponduje se studií Calafata (2014), který nižší prevalenci pití alkoholu asociuje spíše s rodičovskou vřelostí než rodičovskou kontrolou. Menší vliv rodičovské kontroly nekorresponduje s poznatky studie Maresové (2012). Zde ovšem musíme přiznat, že Maresová se zabývala konkrétní rodičovskou kontrolou pravidel ohledně alkoholu. Naopak potvrzení vztahu rodičovské vřelosti a nižší pravděpodobnosti pití alkoholu u dětí se shoduje s výsledky studií Stic-kleyho (2013) a Whitea (2000).

Limitem při vyhodnocování dat bylo vyřazení části vyplněných dotazníků. Museli jsme vyřadit dotazníky od dětí, kterým chyběl

jeden z rodičů (34 %). Pro analýzu dat jsme použili jen dotazníky dětských participantů. Vliv na interpretaci výsledků mohlo mít využití sebeposuzovací metody při vyplňování dotazníků dětmi. Limitem může být také výběr statistické metody.

6 ZÁVĚR

Před analýzou dat byly stanoveny čtyři hypotézy a všechny čtyři hypotézy byly také našimi výpočty ověřeny. Vztah mezi rodičovskou kontrolou a vřelostí existuje (hypotéza č. 3 a č. 1). Pomocí vztahu mezi těmito dvěma proměnnými jsme mohli statisticky odhadnout, že vyšší míra kontroly ze strany otce je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí – nižší pravděpodobností, že se napily alkoholu (hypotéza č. 4). Tento předpoklad ovšem není tak silný jako u rodičovské vřelosti, kdy vyšší míra vřelosti ze strany matky je spojena s nižší prevalencí pití alkoholu u dětí – nižší pravděpodobností, že se napily.

Výsledky práce by mohly být podkladem pro nové výzkumy zabývající se faktory rodičovských stylů a výchovy dětí a prevalencí rizikového chování dětí. Výsledky by také mohly sloužit jako zdroj informací pro lektory primární prevence rizikového chování, učitele, vychovatele a další odborníky, kteří se zabývají dětmi a mládeží. V neposlední řadě by výsledky mohly doplnit vzdělání rodičů o výchově jejich potomků.

Role autorů | Tomáš Jandáč zpracoval data a vypracoval základní text článku. Lenka Šťastná a Lenka Richterová spolupracovaly na vzniku článku a jeho revizích.

Konflikt zájmů | Žádný konflikt zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

- Barnes, G. M., Reifman, A. S., Farrell, M. P., Dintcheff, B. A. (2000). The effects of parenting on the development of adolescent alcohol misuse: A six-wave latent growth model. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 175–186.
- Brook, J. S., Brook, D. W., Johnson, E., Montoya, I., Rosa, M., Whiteman, M. (2001). Adolescent illegal drug use: the impact of personality, family and environmental factors. *Journal of Behavioral Medicine*, 24, 103–126.
- Calafat, A., Becona, E., Fernández-Hermida, J. R., García, F., Juan, M. (2014). Which parenting style is more protective against adolescent substance use? Evidence within the European context. *Drug and Alcohol Dependence*, 138, 185–192.
- Currie, C., Barnekow, V., Currie, D., Looze, M., Morgan, A., Roberts, C., Samdal, O., Smith, O. R. F., Zanotti, C. (2012). Social determinants of health and well-being among young people. Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Čablová, L., Miovský, M. (2013). Rizikové a protektivní faktory v rodině, které predikují užívání alkoholu u dětí a dospívajících. *Československá psychologie*, 56, 255–270.
- Gabrhelík, R. (2013). Randomized prevention trial of the universal drug prevention intervention Unplugged with booster sessions targeted on alcohol, tobacco and marijuana. Praha: GAČR.
- Hendl, J. (2006). Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat. Praha: Portál.
- Hibell, B., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Guttormsson, U., Kokkevi, A., Kraus, L. (2012). The 2011 ESPAD report: substance use among students in 36 countries.
- Hort, V., Hrdlička, M., Kocourková, J., Malá, E., Kotek, J., Krejčířová, D., Nešpor, K. A., Popper, L. (2008). *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál.
- Inchley, J., Currie, D., Young, T., Samdal, O., Torsheim, T., Augustson, L., Mathison, F., Aleman-Diaz, A., Molcho, M., Weber, M., Barnekow, V. (2016). Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being, HBSCO study: international report from the 2013/2014 survey. Copenhagen: WHO.
- Jackson, C. (2002). Perceived legitimacy of parental authority and tobacco and alcohol use during early adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 31, 42–432.
- Kuendig, H., Kuentsche, E. (2006). What is worse? A hierarchy of family-related risk factors predicting alcohol use in adolescence. *Substance Use & Misuse*, 41, 71–86.
- Mares, S. H. W., Burk, W. J., Engels, R. C. M. E., Lichtwarck-Aschoff, A., Vorst, v. d. H. (2012). Parental alcohol-specific rules and alcohol use from early adolescence to young adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53, 798–805.
- Mareš, P., Rabušic, L., Soukup, P. (2015). Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS. Brno: Masarykova univerzita.
- Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmanová, K., Janíková, B., Tion Leštinová, Z., Rous, Z., Kiššová, L., Kozák, J., Nechanská, B., Vlach, T., Černíková, T., Fidesová, H., Jurystová, L., Vopravil, J. (2016). Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2015. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Nebřenský, J. (2014). *Statistická ročenka školství*. Praha: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR.
- Vorst, v. d. H., Deković, M., Engels, R. C. M. E., Meeus, W., Vermulst, A. (2006). Parental attachment, parental control and early development of alcohol use: a longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 20, 107–116.
- Stickley, A., Koyanagi, A., Kuposov, R., McKee, M., Roberts, B., Murphy, A., Ruchkin, V. (2013). Binge drinking among adolescents in Russia: Prevalence, risk and protective factors. *Addictive Behaviors*, 38, 1988–1995.
- White, H. R., Johnson, V., Buyske, S. (2000). Parental modeling and parenting behavior effects on offspring alcohol and cigarette use. A growth curve analysis. *Journal of Substance Abuse*, 12, 287–310.
- Zhang, L., Welte, J. W., Wieczorek, W. F. (1999). The influence of parental drinking and closeness on adolescent drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 60, 245–251.
- Zundert, R. M. P. V., Engels, R. C. M. E., Vermulst, A. A., Vorst, v. d. H., (2006). Pathways to alcohol use among dutch students in regular education and education for adolescents with behavioral problems: the role of parental alcohol use, general parenting practices and alcohol-specific parenting practices. *Journal of Family Psychology*, 20, 456–467.